

یادداشتی درباره

سر عنوان موضوعی

ایرج افشار

در کتابداری جدید، استفاده از سرعنوان موضوعی Subject Headings برای یافتن کتاب مورد علاقه خواستار و محقق وسیله‌ای است بسیار مهم و اساسی. اهمیت این روش آنقدر است که اگر کتابخانه‌ای در تدوین فهرس خود از آن بهره نبرده باشد آن کتابخانه کم فایده خواهد بود و بدون تردید خدماتی را که برعهده دارد چنان که باید نمی‌تواند ایفاء کند.

در زبان انگلیسی دو جدول مهم و معتبر از سرعنوانهای مختار موضوعی قاطعیت یافته و موجود است و در کشورهای انگلیسی زبان مدار کار کتابداران است. یکی از جدولها از آن کتابخانه کنگره آمریکا است و دیگری از آن جامع مشهوری به نام سیرز Sears^۱.

مقدمه کتاب سیرز سالی چند پیش ازین، به خواهش نگارنده توسط دوست کتابدار بسیار فاضل آقای هوشنگ اعلم ترجمه شد و در همین نشریه به طبع رسید. علاقه مندان بدین مبحث می‌توانند به دقت بیشتر، با استفاده از آن، به دقائق کار وفایده سرعنوان موضوعی پی برند.

در زبان فرانسه مؤسسه «هاشت Hachette» برای تدوین نشریه مشهور Biblio جدولی از سرعنوانهای موضوعی تدوین کرده است که به نام Liste de vedettes des Matieres de Biblio معروف است و سومین چاپ آن در ۱۹۶۱ نشر گردیده است.

در زبان فارسی چنین فهرستی نداریم. طبعاً کتابدار فارسی زبان نمی‌داند که بکند و کارش ناگزیر لنگ است.

کدام کلمه و اصطلاح را می‌تواند در توصیف و تعیین مضامین فلان کتاب بکار برد؟ در مواردی که کلمات متعدد گویای یک معنی است عمومیت کدام یک بیشترست و چه کلمه‌ای مختار همه کتابخانه‌هاست؟ کلمات عربی را باید مرجح دانست یا فارسی را؟ فی‌المثل علم‌النفوس بهتر است یا روانشناسی. فرق میان نبات و گیاه چیست؟ برای Flore چه کلمه‌ای در زبان فارسی قابل انتخاب است، آن‌چنان کلمه‌ای که مفهوم عموم‌اهل‌اصطلاح و مورد قبول متخصص باشد.

چون تنظیم فهرست کتابخانه در هر مملکت برای افراد آن مملکت است پس تردید نیست که فهرست کتابخانه‌های ایران باید به زبان رسمی مملکت تهیه شود. اصولاً در کتابداری و زمینه‌های مختلف آن جز استعمال زبان فارسی چاره دیگری نیست. کتابدارها در ژاپون به زبان ژاپونی و در اسرائیل به زبان عبری و در هند با چند زبان محلی کاری کنند تا مردمی را که اهل آن زبانند راهنمایی کنند. یکی از وظیفه‌های اساسی هر کتابدار حفظ میراث فرهنگی و فرهنگ ملی است.

* * *

در ممالکی که هنوز نتوانسته‌اند برای زبان خود فهرست مختار مورد قبول از سرعنوانهای موضوعی تهیه کنند کتابدارها از ناچاری یکی از فهرستهای «سیرز» یا «کنگره» را مناط کار قرار می‌دهند. یعنی اکثر کلمات انگلیسی را در برگه‌های کتابخانه‌های خود وارد کرده‌اند و ندرتاً آنها را ترجمه می‌کنند و به کار می‌برند. اما هیچ یک جوابگوی احتیاجات نیست. زبان انگلیسی را همه نمی‌دانند و ترجمه‌های فارسی بی‌ضابطه است.

در ایران از چند سال قبل که روشهای جدید کتابداری مورد عمل قرار گرفت تدوین جدول سرعنوانهای موضوعی نیز لازم دانسته شد. نخستین بار در سال ۱۳۴۲ در کتابخانه ملی با همکاری دوستانی چند به این کار آغاز شد و به علت تغییرات بعدی میان مانده ماند. پس از آن کتابداران دلسوزی چون علی اکبر جانا، حسین بنی‌آدم و خانم مهین تفضلی (تا آنجا که من می‌دانم) در این راه بذل اهتمام کردند. هر یک جدولی تهیه دیده‌اند که اگر چه بیشتر مبتنی بر جدولهای خارجی و

ترجمه آنهاست بالمآل مفید است. روزی از استزاج و تطبیق آنها می‌توان در تدوین فهرست کامل استفاده کرد.

در تهیه سرعنوان موضوعی نظرم اینست که ترجمه راه کاملاً صوابی نیست. راه صحیح استخراج سرعنوان از عناوین کتابهای فارسی و مضامین و فصول مندرج در آنهاست. بدین طریق زودتر و بهتر به مقصود خواهیم رسید.

فی المثل کلمات نظیر زیارتنامه، مناقب، مقامات، کائنات جو، آثار علوی، غیبت (کتب مربوط به امام دوازدهم)، مرثیه، مقتل، وحدت وجود، تناسخ و جزینها را که همه «جاافتاده» و «سکه خورده» است فقط از راه کتابها باید به دست آورد. منحصرأ همین کلمه‌ها را باید دانست و به جای خود نشانید. ورنه ترجمه کلماتی که در زبانهای خارجی همین مفاهیم را می‌رساند چه بسا که کتابدار را به گمراهی می‌کشاند. مانند آنکه Tradition را اگر از روی فرهنگ یا اطلاع شخصی به سنت برگردانیم «سنت» نیست و باید به احادیث و اخبار ترجمه کرد. «سنت» در اصطلاح مذهبی معنایی دیگر دارد.

راه آسان و بسیار عاقلانه این است که در تنظیم جدول سرعنوانهای موضوعی فهرست کتابهای فارسی اعم از چاپی و خطی بررسی گردد و از هر اسم کلماتی که مصطلح است و محققان بدان آشنائی دارند استخراج شود. مثلاً از اسم کتاب مقامات ژنده پیل کلمه «مقامات» (که با سرگذشت فرقها دارد) و از کتاب مناقب ابن شاذان کلمه «مناقب» و از کتاب «آثار علوی» اسفزاری «آثار علوی» استخراج شود.

فهارس اصطلاحات کتب قدیمی و لغتنامه‌های موضوعی نیز از وسیله‌های اصلی کارست. هر یک کمک واضحی به این خدمت خواهد کرد.

در مورد اصطلاحات جدید علمی البته هم باید از کتابهایی که درین سالهای اخیر نوشته شده است استفاده کرد (از جمله دائرةالمعارف فارسی تدوین غلامحسین مصاحب)، هم آنکه در موارد ضرور جداول سیرز و کنگره را به ترجمه رسانید.

درین مورد طبعاً همان مشکلی که برای مؤلفان وجود دارد برای کتابداران

هم هست ، یعنی تجسس دریافتن اصطلاح مناسب و صحیح و قابل فهم و نزدیک به مفهوم .

باری ، به طور مثال و تاحدی تمرین حروف الف و بای کتاب «فهرست کتابهای چاپی» فارسی تألیف آقای خان بابا مشار (جلد اول) را مورد رسیدگی قرار دادم و کلماتی را که می تواند سرعنوان موضوعی باشد استخراج کردم .

امیدست کتابداران دیگر نیز دنبال این خدمت را بگیرند و به تکمیل این جدول بکوشند .

چاپ کردن این نمونه برای آن است که مورد نقد و نظر کتابداران قرار گیرد . نظرات خود را بنویسند و نشر کنند و از این راه قدمهای استواری در تنظیم جدول سرعنوانهای موضوعی برداشته شود .

شپوشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

فهرست

آهنگ محلی

آهنگری

آیات الاحکام

ابریشم

اتحادیه

اذم

اجتهاد

احادیث

احساس

احکام

احوال شخصیه

اخبار

اختیارات

اخلاق

اخوان الصفا

ادبیات

ادعیه

ارامنه

اربعین

آرتش

آئین دادرسی

آب

آبله کوبی

آب معدنی

آب و هوا

آبیاری

آتش

آثار باستانی

آثار تاریخی

آثار علوی

آداب و رسوم

آذری

آسیب شناسی

آفت

آفتاب

آلات موسیقی

آمار

آمار اقتصادی

آموزش

آموزش و پرورش

آواز

اقتصاد	ارث
اقتصاد اجتماعی	اردو کشی
اقتصاد ارشادی	ارز
اقتصاد کشاورزی	ازدواج
اقتصاد ملی	اسب
اقلیت	اسب دوانی
الفا	استحکامات
الهیون	استخاره
امامت	استعمار
اماسیه	اسعار (به ارز نگاه کنید)
املاک	اسلام
انساب	اسمعیلیه
انشاء	اشرافیت
انقلاب	اشراق
ایل	اصطلاحات
باب	اصلاح خط
باب و بهاء	اصناف
باد	اصول
بازار آزاد	اصول دین
بازارداری	اصول فقه
بازرگانی	اصول معاکمات
باستانشناسی	اطلس
باغداری	اعتقادات عامه
باغ وحش	افشار، ایل

پزشکی	بافت شناسی
پسته	بافندگی
پنبه	بانکداری
پند نامه	باه
پهلوی ، زبان	بت پرستی
پیاده نظام	بتون آرمه
پيازگلدان	بتون فولادی
تاج درویشی	بعثت
تاریخ	بچه داری
تبدیل سال	بحر (بحور)
تجارت	بدیع
تحویل سال	بردگی
تدبیر منزل	برق
تدریس	برق زدگی
تذکره	بقای نفس
ترانه	بهائیت
ترسل	بهداشت
ترکمن	بیان
تشریح	بیماری نباتی
تشیع ، به شیعه نگاه کنید	بیماری کودکان
تصنیف	پارچه بافی
تصوف	پارسیان
تعزیه	پرستاری
تعلیم و تربیت	پرندگان
	پرورش

جولائی	تغذیه
چیستان ، معما	تغییر خط ، نیز نگاه کنید به اصلاح خط
چوگان	تفریحات
حج	تفنگ
حجاب	تقلید
حدیث	تقلید (مذهب)
حرفه = پیشه = صنف	تقلید (سخرگی)
حرکت جریری	تقویم محلی
حزب	تمدن
حساب	تناسخ
حساب جمل	توپ
حفظ الصحه	توپخانه
حق	توحید
حقوق بازرگانی	تیر اندازی
حقوق تجارت	ثلث ارث
حقوق جزائی	جامعه ملل
حقوق خصوصی	جبر و مقابله
حقوق طبیعی	جشن
حقوق عمومی	جغرافیا
حقوق فطری	جمل = حساب جمل
حقوق کیفری	جمهوری
حقوق مدنی	جن
حقه بازی	جنگ
	جوانان

خیمه شب بازی	حکایت
داستان	حکم
داستان عامیانه	حکمت
درویشی	حکمت الهی
دستور زبان	حکمت عملی
دعا	حلال و حرام
دفتر داری	حماسه ملی
دفتر داری مترادف	حماسه دینی
دیوان	حنبللی
دیوان کشور	خاک
ده نشینی	خاکسار
دین	خاطرات
ذهبی	خانه داری
راه آهن	خانقاه
رباط	خبر
رجال الغیب	خدا پرستی
رجعت	خرابات
ردیف موسیقی	خرافات
رصد خانه	خط
رضاع	خطابه
رسل	خطاطی
روانشناسی	خلافت
روح	خلقت
رودخانه	خوشنویسی

سخنوری	روزه
سواره نظام	روستا نشینی
سیاست	ریاضی
سیاست مدن	ریاضیات
سیاق	زبان
سیمب	زراعت
شاعی	زری بافی
شک	زنداد
شکستگی استخوان	زندقه
شوخی	زمین
شوهر داری	زیارت
شهادت	زیارتنامه
شهر نشینی	زندیه
شیر و خورشید	ساز (موسیقی)
شیر و خورشید سرخ	ساز و آواز
شیخیه	ساقی نامه
شیطان پرستان	سامی
شیعه	ستاره شناسی
شیعیگری	سرطان
صابین = صابی	سرمایه داری
صابی	سرود
صبی = صابی	سفال گری
صرف و نحو	سکه شناسی
صفی علیشاهی	سلطنت
	سماع

ترک کابخانه مدرسه لیضه لیه

پژوهشگاه علوم انسانی

رتال جامع علوم انسانی

فال فالگیری	صلح
فتوت	صنایع
فرق	صور فلکی
فروغ دین	صیغہ
فرہنگ	طبقات
فعل - دستور زبان	طبیعیات
فکاهیات	طلاق
فقہ	طنز
فیزیک	طہارت
قافیہ	ظہور امام
قانون	عتق
قراہادین	عرفان
قرارداد	عروسی
قشقاتی	عشایر
قشون کشی	عشق
قصہ - داستان	عقدانامل
قلعہ	عقول عشرہ
کائنات جو	عمرہ
کار آگاہی	عیاران
کاروانسرا	عید
کتابت	عیسویت
کتابخانہ	غلام
کتابداری	غلط مشہور
کتابسازی	غیبت

مالکیت	کُرد
مالیه	کشاورزی
متعه	کف بینی
مثلثات	کف شناسی
مجلس اعیان	کفش گری
مجلس تجارت	کمانچه
مجلس سنا	کمانداری
مجلس شورا	کلمات قصار
مجلس عوام	کنیز
مجلس مؤسسان	کودکان
محاسبات	کوفی
مخابرات	کیمیا
مدینه فاضله	گام موسیقی
مذهب	گاه شماری
مراثی = مرثیه	گل پیاز دار
مرثیه	گمرک
مزاج	گنابادی
مزارات	گیاه شناسی
مزد یسنی	لباس
مسجد	لجن
مسکرات	لر
مسپحیت	لغت
مشروبات	لغتنامه
مشروبات الکلی	مالکی

ناسخ و منسوخ	مشروطیت
نبوت	مشق خط
نجوم	مشعشعیان
نستعلیق (خط)	مصائب
نسخ (خط)	منطق
نصاری	مطایبه
نصرانیت	معاشرت
نعمة اللهی	معانی
نغمه = آواز	معراج
نقاشی	مقررات
نکاح	معما = چیستان
نمایشهای شادی آور	مقامات
وحدت ملی	مقاومت منفی
وحدت وجود	مقتل
هندسه	سلل متحد
هنرهای نمایشی	ملوک الطوائفی
هوا	ملیت
هیأت	ممالیک
یزیدی = شیطان پرست	مناظره
یزیدیها	مهدویت
یهود	سیراث